

Håb og realisme

– i livet og pædagogikken

Af daglig leder af Kristent Pædagogisk Institut, Carsten Hjorth Pedersen

Håb og realisme er to afgørende begreber, for i spændingen mellem dem udfolder det gode menneskeliv og den gode pædagogik sig. Det er imidlertid ikke let at fastholde begge dimensioner samtidig. Hverken i det individuelle eller kollektive menneskeliv.

Vi står i konstant fare for at fokusere på det ene på det andet bekostning. Det er ikke først og fremmest et principielt problem. Det er allermost et praktisk problem, fordi det går ud over børn og voksne – fysisk, psykisk og socialt – hvis forholdet mellem håb og realisme bliver skævt.

Realisme

Realismen er under pres fra flere sider, fx fra de mange selvhjælpsbøger og tidsskrifter, der skal hjælpe os til fjerne alle smerter og vanskeligheder og – ikke mindst – opretholde drømmen om, at det kan lade sig gøre. Der er ikke noget galt i selvhjælp, ej heller i at skabe håb om forandring til det bedre. Men hvis realismen mangler, går det galt. Livet kan nemlig være OK uden at være perfekt. Det ufuldkomne kan være godt nok.

Det store fokus på sundhed og god sex mangler også realisme. Ikke at der er noget galt med sundhed og god sex. De er Guds gaver. Men skal de være livets mening, bliver de destruktive. Får de religiøs karakter, bliver de overanstrengt og svigter de løfter om livsfylde, som de udsteder. Hvis vi nærer urealistiske drømme om sundhed og sex, fører det paradoksalt nok snarere til dårlig samvittighed, skuffelser og utilfredshed.

Jeg synes også, der mangler en pæn portion realisme i en del opdragelse og undervisning. Såvel teoretisk som praktisk. Vi har fx en urealistisk indstilling til, at lysten – ikke pligten – skal drive det pædagogiske værk. Pligtstyring forudsætter binding til normer og værdier; men hvis disse svækkes, kommer lysten til at dominere på pligtens bekostning.

Undervisning og opdragelse kan imidlertid ikke drives af lyst alene. Pligten er både nødvendig og tjenlig. Nogle børn udsættes for grove omsorgssvigt, men flere mangler nok den tryghed, som kærlige autoriteter giver.

Vi nærer også langt på vej drømmen om indlæring uden smerter og slid. Ikke, at det smertefulde pr. definition er det rigtige. Men noget læres kun "på den hårde måde". Børnene skal støttes i kampen for at lære både faglige ting og sociale kompetencer; de skal *ikke befries* for den.

Udholdenhed, træning og overvinde af barrierer er en del af den pædagogiske realisme.

Håb

Men håbet er også under pres. Det er, som om det nedslående og depressive ligger lige ved siden af perfektionismen. Og det er ikke så underligt, for når man oplever, at perfektionismen ikke kan indfries, bliver man let kastet over i den modsatte grøft og mener, at det hele kan være lige meget, så man lige så godt kan give op først som sidst.

Stress, pres og høje forventninger gør mange mennesker trætte og udslidte. Kampen om de ledige stillinger sætter også mange under pres. Unge, som må stå uden for arbejdsmarkedet, har naturligvis svært ved at bevare håbet.

Men håbet er uhyre vigtigt at bevare, også i de pædagogiske opgaver. Det pædagogiske projekt – både opdragelse og undervisning – er dødsdømt uden håbet. Her har et pessimistisk – men falsk – kristent menneskesyn nogle gange stået i vejen. Det er ikke så dominerende i dag som før i tiden, men det dukker op. Jeg møder det hos både forældre, lærere og børneklubledere.

Det kan være en mor, som opgiver kampen for, at hendes barn skal have bedre hjælp, end det får. Det kan være en lærer som – måske efter mange år i branchen – opfatter eleverne som

fjender og nyder at underholde kollegerne med, hvor forfærdelige børn er nu om dage. Eller det kan være en børneklubleder, som konstant møder børnene med en sur, bebrejgende attitude.

Og så tror jeg, der er en sammenhæng mellem, at Gud forsvinder ud af menneskers praktiske hverdag, og at håbløsheden vokser! Når Bibelen taler om "håbets Gud", er det ikke en floskel.

Spændingen mellem håb og realisme

Ærindet med disse linjer er at påpege, hvilken frihed og lettelse, der ligger i at bekæmpe såvel urealistiske forventninger som håbløshed, og i stedet for fastholde den livsbekræftende spænding, der ligger i det kristne menneskesyn, som både nærer håbet og realismen.

Hvis vi slider med uopfyldelige håb, kan vi ende i trældom. For der er nogle tilfælde, hvor vi kun kan blive frie ved at opgive håbet. Det er en vigtig, men vanskelig livskunst at afgøre, hvornår vi skal kæmpe for håbet, og hvornår vi skal opgive det, men der er ikke andet for end at øve sig på det – i nær kontakt med vores nærmeste.

Vi ser det ved dødslejer. Hvor anderledes forløsende er det ikke at sidde ved et dødsleje, når den døende tør vedgå, at nu er der ikke langt igen. Modsat det uforløste at sidde ved et dødsleje, hvor den døende ikke tør indrømme, at døden snart kommer, og derfor heller ikke giver sine pårørende mulighed for at sige farvel!

Det har været en stærk og gudvillet drift gennem menneskehedens historie, at vi har søgt at minimere smerter og lidelser i vores eget og andres liv. Tænk blot på, hvad lægevidenskaben har skabt af fremskridt på det felt. Penicillinens opfindelse. Transplantationer. Kikkertoperationer.

På samme vis har vi mennesker en gudvillet trang til at overvinde de begrænsninger, som livet er underlagt. I århundreder mente vi, det »»

Spændingen mellem realisme og håb er afgørende at fastholde – i livet og i pædagogikken.
Fotos: SXC.HU

»» var forbeholdt fuglene at flyve, men mennesket opfandt flyvemaskinen. I århundreder mente vi, det var forbeholdt fiskene at opholde sig længere tid under vand, men så opfandt mennesket undervandsbåden.

Håbet om forandring har drevet alle disse fremskridt.

Pædagogikken er også agent i den gudvilledede opgave at minimere smerter og overvinde begrænsninger. Pædagogiske metoder og psykologiske indsigter har haft til hensigt at mindske børns smerter under opvæksten og skabe den bedst mulige opdragelse, undervisning og vejledning. Specialpædagogikken er et gigantisk forsøg på at overvinde menneskers begrænsninger som fx dysleksi, fysiske handicaps osv. Også her har håbet om forandring udvirket meget godt.

Hvilken farer er størst for os?

Der ligger imidlertid en fare indbygget i ønsket om at fjerne smerte, modstand og lidelse, og det er, at man tror, det kan lade sig gøre i alle tilfælde. Her er der sket en udvikling over flere årtier. I tidligere generationer lå det som en stærk bevidsthed, at "hver mand har sit, stort eller lidt, Himlen alene for sorgen er frit." Der var en realisme og en erkendelse af, at smerter, modstand og begrænsninger hører til livet for os alle – om end

de er meget skævt fordelt.

Men i takt med, at menneskets horisont kun er de 50, 70, 90 eller 110 år, vi lever på denne jord, er troen på, at det skal kunne lykkes at undgå smerte og overvinde begrænsninger også blevet stærkere. Dette ytrer sig som en stærk, men overdreven forventning til velfærdssamfundet, sundhedssystemet og skolen. Det kan ikke være meningen, at jeg skal have fysiske, psykiske eller sociale smerter. Der må kunne gøres noget. Der må da findes en behandling, medicin, terapi eller undervisningsmetode, der kan fjerne det, der gør ondt!

Det er, som om den naturlige og gudvilledede protest imod det, der gør ondt, kammer over i den opfattelse, at livet kun er værd at leve, hvis det er muligt at undgå det lidelsesfyldte. Men sådan er det ikke. Gud vedkendte sig lidelse og svaghed ved at blive et menneske under vores vilkår. I det kristne menneskesyn er svaghed og smerter *ikke* udtryk for, at vi er mislykkede eller anden classes. "Det, som er svagt i verden, udvalgte Gud for at gøre det stærke til skamme, og det, som verden ser ned på, og som ringeagtes, det, som ingenting er, udvalgte Gud" (1 Kor 1,27). "Vi som er stærke, skylder at bære de svages svagheder." (Rom 15,1)

Her som på mange andre felter er livet udspændt mellem to poler: 1) Vi skal bekæmpe lidelser og smerter. Vi skal nære håbet om forandring. 2) Vi undgår ikke smerter, modgang og lidelser. Vi skal nære den sunde realisme.

I nogle perioder og på nogle steder har man haft tendens til at overpointere det sidste og underpointere det første.

Tidligere fik børn det ind med modermælken, at de måtte affinde sig med deres skæbne. Punktum. Men i vores aktuelle situation – mener jeg – at faren for at overpointere det første

og fortrænge det andet er den største. Vi nærer for mange urealistiske drømme, som mennesker går i stykker på ikke at få indfriet.

Tilværelsens polare struktur

Spændingen mellem håb og realisme er én blandt mange. Noget lignende gælder på andre felter. K. E. Løgstrup taler om, at livet er fuldt af "forenede modsætninger", dvs. modsætninger, som ikke udelukker hverandre, men gensidigt betinger hinanden og giver et mere fuldstændigt billede af virkeligheden. K. E. Løgstrup nævner som eksempler *norm og spontanitet* samt *fordomsfrihed og kompromisløshed*.

Om det sidste modsætningspar skriver han: »Ikke alene består der er spænding mellem fordomsfrihed og kompromisløshed, men de kan ikke undvære hinanden. De lever af den spænding, de befinder sig i til hinanden. Forsvinder den, misdannes de, fordomsfriheden til eftergivenhed, kompromisløsheden til stædighed.«¹

Løgstrup hævder, at det samme gælder i talrige andre menneskelige forhold. Hver af dem får bragt liv og energi ind i sig af den spænding, hvori de befinder sig til det modsatte. Men det modsatte gælder også: Dersom den ene pol overpointeres, og den anden underpointeres, går det galt. Helt forfærdeligt bliver det, hvis man fastholder den ene pol, men fornægter eller fortrænger den anden.

Lad mig i flæng nævne nogle eksempler, hvor det bliver til stort skade for mennesker, hvis man skævvrider nogle af disse forenede modsætninger:

- At man i opdragelse og undervisning pointerer frihedsdimensionen på bekostning af autoritetsdimensionen.
- At man i sjælesorg pointerer menneskets fald på bekostning af dets skabthed.
- At man i forkyndelse pointerer Guds suverænitæt på bekostning af menneskets ansvar.
- At man i almindelighed fokuserer på mennesket som biologisk individ frem for mennesket som åndsvæsen.
- At man bliver så optaget af at arbejde, at man glemmer at hvile.

Dette betyder, at kampen for det gode liv – hvilken ingenlunde er identisk med det smertefrie liv – i høj grad består i at holde spænding på begge de to poler i livets mange forenede modsætninger. Ikke i et banalt forsøg på at dele sol og vind lige, og slet ikke i et tåbeligt matematisk forsøg på at give hver af de to poler 50 % opmærksomhed. Det er mere komplekst end som så. For i visse situationer og på visse tidspunkter *skal* den ene pol have mere vægt end den anden. Fra tid til anden, fra person til person, fra kultur til kultur forskubber forholdet mellem de forenede modsætninger sig.

God sjælesorg, forkyndelse og pæ-

dagogik består derfor i at oparbejde en visdom til at kunne vurdere, hvad der skal lægges vægt på netop nu og netop her – og praktisere det.

Yderligere komplekst bliver det, fordi der som regel sker det – for nu at tage forholdet mellem arbejde og hvile som eksempel – at dersom man arbejder uden at hvile, så mister man til sidst også evnen til at arbejde og modsat: Dersom man hviler og aldrig arbejder, så går der orm i hvilen, og den bliver til lede.

Eller for at tage denne artikels tema: Hvis vi mister håbet, mister vi også realismen; og hvis vi mister realismen, mister vi også håbet. I yderste konsekvens: Enten har vi dem begge eller også ingen af dem.

Det er derfor af stor betydning, at vi fastholder,

- at smerte, lidelse, begrænsninger og svaghed hører dette liv til, fordi vi lever i en falden og ufuldkommen verden, men også, at det går an at leve meningsfuldt, selv om livet byder på megen modstand og ubehag,
- at Gud har skabt os, og han opretholder os, hvorfor der er grund til at kæmpe og håbe – også på denne side af døden; men at Gud først og fremmest har genløst os ved tro på Jesus Kristus, så vi knytter vores stærkeste håb til livet på den anden side af døden. ✚

¹K.E. Løgstrup: *System og symbol* (1982), side 170